

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
ÁLLAT- ÉS NOVÉNYKERTJE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VI., ÁLLATKERT
TELEFON: AUT. 194-30

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT
A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NOVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
KÉT OSSZEVONT SZÁMA
ELŐFIZETÉSI DÍJ:
EGY ÉVRE 6 PENGŐ, FÉLÉVRE 3 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 60 FILLÉR

XXVII. ÉVFOLYAM

5.-6. SZÁM

1931. MÁRCIUS 1.-15.

A GELLÉRTHEGY CSODÁJA.

Írta: **Rapais Raymond.**

Évekig tart a készülődés erre a csodára, amelynek nincsen párja az egész országban. Évekig egyszerű a gellérthegyi tavasz, de azután, amikor elkövetkezik a csoda esztendeje, amit a mandulafák rügyei előre meghirdetnek, elborítja a Gellérthegy déli oldalát a mandulák virághava, mintha isteni varázsvessző érintette volna a hegyet. Ha Budapest népe is úgy szeretné a virágot és a tavaszt, mint a japániak, Budapest népe is olyan virágünneppel köszönhetné itt a tavaszt, mint Japán császára és népe cseresznye-virágzáskor. Csakhogy Budapesten kevesen ismerik a virágok örök csodáit.

Hogy került a Gellérthegyre ez a virágcsoda?

Valamikor a múlt század végén és ennek a századnak elején feltűnést keltett a Gellérthegy oldalában a sok fügefácska. Ezekről *Fialovszky* annakidején kimutatta, hogy a török megszállás hagyományai. Azóta ami érdekes virág nyílik a Gellérthegyen, azt közönségesen mind a török hagyatékának tartják. Ezt mondják sokan a gellérthegyi mandulákról is.

Ámde ezeknek a virágcsodáknak egészen más az eredete. A mandulafa hazája Középázsia, ott ültették először kertjeikbe ősi népek. Kisásziában legjobban megragadta a virágzó mandulafa a zsidók képzeletét, akik »szciaked«-nek, vagyis ébernek nevezték, nyilván korai, Palesztinában gyakran már januári virágzása alapján. A zsidók szemében a virágzó mandulavessző Isten kegyét jelentette és azt tartották, hogy akit Isten szeret, annak kedvéért egyetlen éjszaka kibontja a mandulavessző virágait.

A biblia *Aron* vesszejének költői legendájában őrzi ennek az ősi zsidó istenitéletnek emlékét. A bibliából mindama népek lelkébe átköltözött ez a legenda, amelyek később a kereszténység révén megismerkedtek vele. Csak a felvilágosodás kora feledkezett meg róla és a maga különös történelmi tudatlanságában *Aron* nevét összekeverte a régi görög »aron«, latin alakjában »arum« növénynévvel és ennek alapján ma a növénytani

munkákban azt a növényt írják »Aron vesszejé«-nek, amelyet *Linné* »*Arum maculatum*« névre keresztelt. Holott »Aron vesszeje« kétségtelenül a mandulafa virágos vesszeje.

A görögök Kr. e. az ötödik században ismerkedtek meg a mandulával s hogy a föniciaiaktól kapták ismeretét, bizonyítja a mandula görög »amygdale« neve. Ugyanis a föniciaiak szent fának tartották a mandulát és pedig *Amygdale* istennő fájának. Ilyen néven jegyezte fel az első görög botanikus, *Theophrastos* is Kr. e. a negyedik században. Kétszáz év múlva a rómaiak is megismerkedtek a mandulával és egész Itáliában elterjedtek a mandulafák a gyümölcsöskertekben. A római írók, így *Cato*, *Columella*, *Plinius* gyakran emlegetik »amygdala« néven.

A nyolcadik századtól kezdve a keresztény szerzetesek északibb tájakra vitték magukkal a föniciaiak szent fáját. Velük jutott Magyarország területére is. Hogy a magyarok is hamarosan megbecsülték a mandulát, amelyet a középkorban főként gyógyításra használtak, bizonyítja, hogy tizenötödik századbeli nyelvemlékeink, a »schlágli szószedet« és a »besztercei szójegyzék«, a mandulát is, meg a mandulafát is felsorolják a magyarországi gyümölcsök között. A magyar mandula név azt mutatja, hogy a magyarság olasz közvetítéssel kapta ezt a gyümölcsöt. Ugyanis a középkori latin közvetítésével olasz nyelven az »amygdala« átalakult a »mandorle« szóvá, ebből lett később a német »mandel« és a magyar mandula, vagy régiesebben mandola.

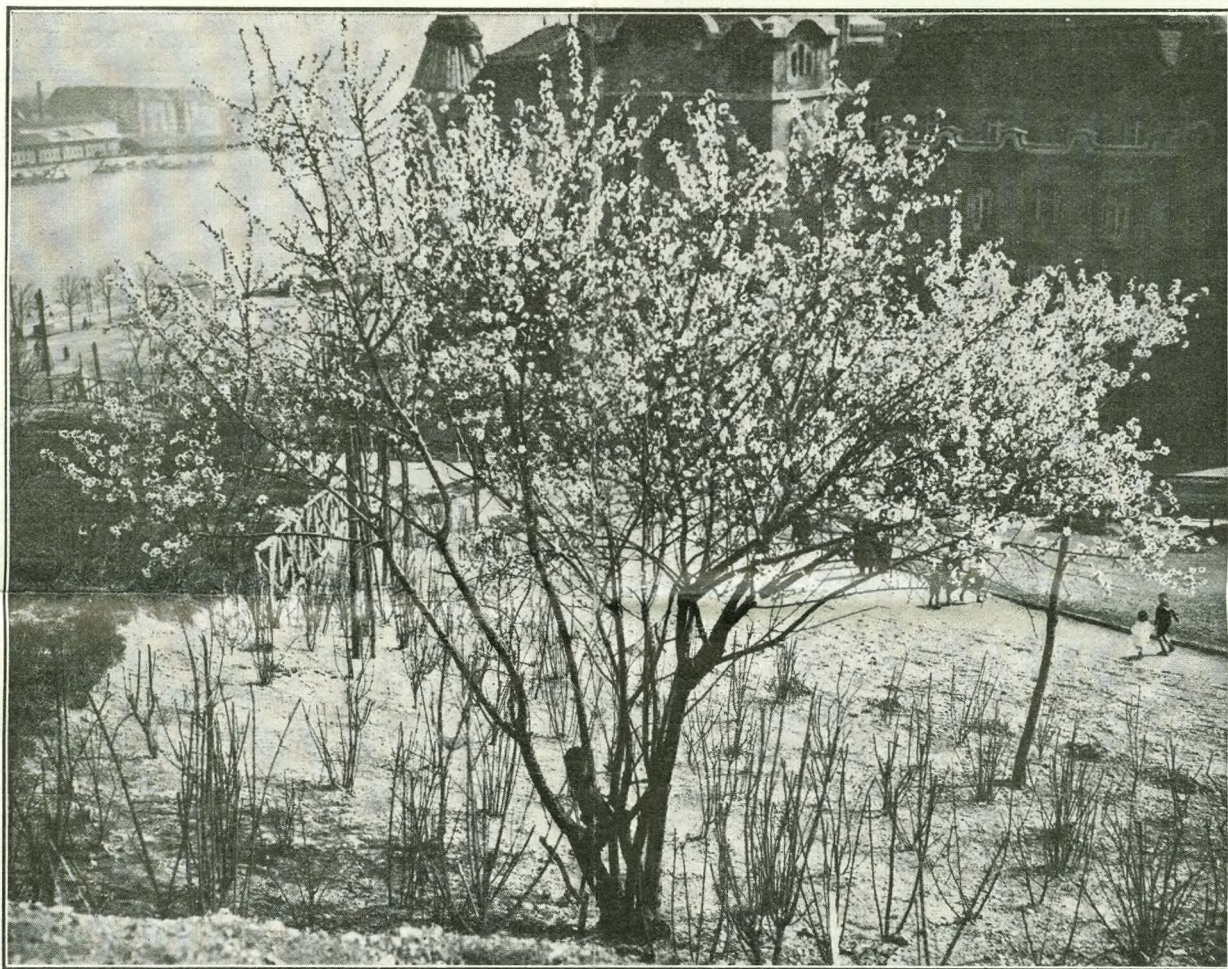
A legtöbb vadon nőtt és elvadult mandula gyümölcse keserű és mérges. Mérge az *amigdalín*, amely azonban csak akkor válik veszedelmessé, ha a magban szintén jelenlevő *enzim* az *amigdalint* szétbontja, mert a bontási termékek között kéksav, más néven *cián* keletkezik. Azonban már *Theophrastos* leírja, hogy van édes mandula is, amelyet oltással szaporítanak.

Hogy az ókorban és a középkorban milyen fontos orvosságnak tartották a mandulát, olvasható *Lippai János* könyvében, amely ugyan 1667-ben jelent meg, de a tudománya sok tekintetben ókori és középkori.

Íme néhány mondatnyi szemelvény : »A keserű mondola meleg és száraz, azért hasznos a fuladás és hurut ellen, ha nádmézzel elveszik keserűségét. Melyet tisztít, vérpökést gyógyít. Ha étekben eszik, hasznos a tüdőnek, májnak, lépnek, vesének. Ha a keserű mondolát megtörik és valami étekben keverik s megadgyák a rókának enni, meghalnak tüle. A macskák is hasonlóképen. Sőt még a tyúkok is. A keserű mondolának gyökerit ha megtörik és megfőzik akár borban, akár vízben, a sömörögöt, napsütést és mocskot kiveszi . . . A mondola-

de frissnek kell lenni. Akinek megkeményedett a hasa, bízvást élhet vele . . .«

Hogy ilyen hasznos gyümölcs fáját mindenütt ültették a magyar kertekben is, nyilván egészen természetesnek tartjuk. Kivált mert még egyébként is hasznát vették a mandulának : »A nyers mondolát mind mikor friss, mind mikor száraz, eszik. Az étekben igen élnek vele : sok külömb-külobbféle étkeket, leveket készítenek belőle, marcafánokat, mondolatejet, mondolasajtot és többféle csemegéket.« Végül pedig a kertész még

Virágzó mandulafa a Gellérthegyen. Pénzes Antal felvétele.

fának gummija szorít, hevít, azért azoknak igen jó, akik vért pöknek, ha isszák. A régi hurutot ha vizes borral isszák, megállíttya. A fővény és kő ellen, ha tengeri szőlővel isszák, használ . . . A mondolaolaj felette igen jó a nyakcsapnak fájdalmi, torokgyék, annak feldagadása, gyuladása és mindennemű szorongatásai ellen. Ismét a főfájást megcsillapíttya. Fülnek nyavalyáit, csengését, zúgását, fájdalmi elveszi, ha egy-néhány cseppet eresztenek belé . . . Az édes mondolának mind magva, mind olaja nemsokkal alább való a keserűnél, csakhogy ennek nagyobb az ereje. Azért inkább élnek az orvosságokban vele. De ez a kólíka ellen igen jó, ha magánosan, vagy tehénhús lévben, valami egy kalánnal vesznek. A szelek ellen is használ,

külön is hasznát vette a mandulafának, mert könnyen szaporítható lévén, kedvelt alany bizonyos oltványokhoz, így kiváltképen az őszibarackot szinte minden esetben mandulába oltják.

És ezzel áttérhetünk a Gellérthegy csodájának közelebbi eredetére.

A pontos történeti adatokat *Gonda Béla* ny. miniszteri tanácsos, a Magyar Adria Egyesület elnöke következőkben közölte velem :

»*Kerkápoly Károly*-lyal (1824—1891), akinek nagy szőlője és borháza volt a Fehérvári-, ma Horthy Miklós-út mentén, a mai 21—25-ös házszám tájékán s akinek én a Csillag-utcai házában lakván, gyakran mentem a Ferenc József-híd helyén közlekedő egyetlen kis, elől

nyitott propelleren, melyet *Türr* tábornok hozatott Franciaországból az általa alapított propellervállalatnak, Budára, ahol a Gellérthegyen szőlőm és villám volt. *Kerkápoly* 1884-ben megvette a várostól a Gellérthegy déli lejtőjén elterülő parlagot négyszögölenként negyven krajcárért, ezen területet falak emelésével kiegyengetvén, azon szőlőt és gyümölcsösöt telepített, különösen sok őszibarackfát, amelyek délen a dolomit-talajban kitűnően díszlenek. *Kerkápoly* halála után s a filoxéra pusztítása nyomán a szőlő kiveszett, az ültetvény elvadult, a barackfák pedig elpusztultak. De megmaradtak a keserűmandula alanyok, amelyekbe az őszibarackokat oltották. Ezek a mandulafák azután felnőttek és megerősödtek. Ez a gellérthegyi mandulafák hiteles története.»

A többi az olvasó maga is tudja. A városháza régi urai nem törődtek a Gellérthegy déli oldalával, azonban a háború után Budapest új vezetői ezt az elhanyagolt helyet is rendezték és így lett *Kerkápoly* gyümölcsöséből a főváros legszebb parkja. A maradvány mandulafákat a parkozás folyamán ügyesen meghagyták s most még sokkal szebbek, mint valaha.

Ezzel be is fejezhetném mondókámat a Gellérthegy csodájáról, amely tehát nemcsak mint a természet remekműve, hanem mint történelmi emlék is megérdemli szeretetünket. De úgy érzem, nem lenne teljes az írásom, ha adós maradnék a »filipchen«-nel. Lehet-e beszélni a manduláról, hogy meg ne emlékezzünk »Filippchen«-ről, mások szerint »Phillippchen«-ről. Milyen kedves multság, ha az édes mandula papírhéja alól kétmagvú mandula bujik elő. Nyomban fogadást kötünk s bizony — mindenki tudja — nem érdekelkül. Ezért nevezik a kettősmagvú mandulát »Viel-liebchen«-nek és a »Viel-liebchen« szót fordította el a közhasználat »Philippchen«-re. Nem ártott vele senkinek, a tudósok is hálásak, hogy akadt munkájuk és kibogozhatták eredetét.

Ámde vissza a mandulához! A kedves fogadást tudvalevően az nyeri, aki másnap először mondja a másíknak: — Viel-liebchen! — És mert ez reggel esedékes, a drága nyereséget eszébe serényen forgató fél — ki lenne más, mint az örök ifjú — mielőbb igyekszik a vesztes felet köszönteni: — Guten Morgen Viel-liebchen!

A mandula tehát mindenkinek igazságot és Isten kegyét hirdeti ma is, mint hajdan, amikor még *Amygdale* istennő szent fája volt. De az ember sokféle, ahány annyiféleképen igyekezik megnyerni a mandula csodájával a kegyet. Míg a szerelmes ifjú a Viel-liebchent keresi, az élete alkonyán roskadó agg a kivirágzó vesszőtől várja a közvetítést. Mohamedán monda szerint az egyik rabló, aki közeledni érezte halálát, megjelent az imám előtt s bevallotta neki, hogy kilencven gyilkosság terheli lelkét. — Mit remélhetek hát Istentől, — kérdezte ezek után az imámtól. A bölcs imám pedig

így felelt: — Szúrd botodat a temetőben a földbe, ha kivirágzik, meglátod Istent!

A mandulafa csodája ragyog fel a *Tannhäuser*-mondában is, amelynek kora és tárgya legközelebbi rokona *Gellért* püspök magyar korszakának. A kereszt előtt fejet hajtó pogány tragédiáját *Richard Wagner* is a mandulavessző csodájával koszorúzza:

Üdv! Üdv! Hirdesd a nagy csodát,
A földnek ez irgalmat ad,
Áldás a szentelt éjszakán,
Hol Isten szállt a földre tán...
A bűnös száraz botja im
Virulva hajt zöld lombokat,
Az alvilág hatalma vész,
E szent csodában üdv fakad.
Hirdessük ezt önéki hát,
Kinek az Úr így megbocsát.
Ő a hatalmas szent egén,
Hozzá remélve esdek én:
Haléluja! Haléluja!

Tavasz van!

A Gellérthegyen ragyog a mandulafa csodája!

VIRÁGVASÁRNAP KÖRÜL.

Írta: **Nadler Herbert.**

(Címképünkhez.)

»Palmarum — trallarum« mondja a közismert német vadászmondásnak befejező sora, ami vadásznyelven azt jelenti, hogy virágvasárnapon vége a szalonkahúzásnak, vége annak a tavaszodás kezdetétől fogva várva-várt, költői hangulattal teli vadászati élvezetnek, amelyet az erdő fölött esténként és hajnalonként húzó szalonkának lesése a természetimádó vadásznak nyújt.

De nem mindig, nem minden esztendőben, sem minden vidéken jelent a *Palmarum* egyúttal »trallarum«-ot is, mint ahogyan az *Oculi* sem hozza meg okvetlen mindenüvé erdőnk hosszúcsőrű vendégét, bár az említett német vadászmondás szerint *Oculira* kell annak megérkeznie.

1928 elején sokáig tartott nálunk a tél és későn tavaszodott. Az erdőt-mezőt járó vadásznak tűnhetett fel leginkább, mennyire késett a növényzet ébredése téli dermedtségéből, milyen későn indult meg a rügy-fakadás, bimbózás.

Még március közepén túl, *Lactare* körül is keményre fagyott éjjelenként a föld és a rekettyefűznek ezüstösszínű, bársonyos barkáitól eltekintve, az erdőnek — bár hőmentes, de — még téli képe volt. Sőt a Pilis-hegységben a magasabb hegyek északi oldalának rejtett, szélvédett, árnyékos árkaiban még hó is akadt. A nyáron oly sötét, mindent elrejtő, eltakaró erdő még világos és messzire átlátszó volt. A magasabb fák koronája csupa kopasz ágazat; csak a cseres-tölgyes vágások voltak még sűrűen lombosak a cserjéken ősz óta fennakadt, elszáradt, rozsdasárga levelektől. Nem nyílt még ki a fűz barkája, nem virágzott a som és még nem zöldelt felfakadt rügyeivel a galagonya, mint más esztendőben ilyenkor, március derekán.

Hiányzott a szalonkát leső vadásznak egyik nagy gyönyörűsége, az esti rigódal is. Az erdő kedves kis dalosainak apró szívében még nem ébredtek a kikeletnek